

La cohesió social vista des de la ciència política

MARC GUINJOAN
Universitat Autònoma de Barcelona

Índex

Presentació

1. La confiança en els altres des d'una perspectiva històrica i comparada
2. Què explica la confiança en els altres a Catalunya?
3. La confiança en els altres a Catalunya: una anàlisi per cohorts d'edat
4. La confiança i la llengua: conseqüències del Procés?
5. Xarxes relacionals a Catalunya
6. Polarització electoral
7. Conclusions

Referències

Presentació

Enfrontar-se al repte de definir i conceptualitzar la cohesió social des de la ciència política —així com des de qualsevol disciplina de les ciències socials— no és una tasca certament senzilla. D'acord amb Kawachi i Berkman (2000), la cohesió social es pot entendre com «la mesura en què els diferents grups d'una societat estan connectats i són solidaris entre ells». Segons el sociòleg francès Émil Durkheim (1897), una societat cohesionada és aquella que està caracteritzada per l'abundància de «suport mutu entre els individus», mentre que Cartwright (1968) afirmava que «la cohesió grupal fa referència al grau en què els membres d'un grup volen mantenir-se en el grup». Així, els membres d'un grup altament cohesionat, a diferència d'un amb un nivell de cohesió baix, estan més preocupats per la seva pertinença i, per tant, estan més motivats per contribuir al benestar del grup, per avançar en els seus objectius i per participar en les activitats. Més recentment, en un estudi desenvolupat per l'OCDE el 2012, s'afirmava que una societat cohesionada és aquella que treballa pel benestar dels membres que la componen, lluita contra l'exclusió i la marginació, genera un sentiment de pertinença, promou la confiança entre els individus i ofereix als seus membres l'oportunitat de millorar en l'escala social.

D'entre els diferents elements que caracteritzen una societat socialment cohesionada, des de temps històrics la ciència política ha destinat molts esforços a entendre el nivell de confiança que es genera entre els individus d'una societat, el que és conegut com a «confiança interpersonal». Això ha estat així perquè la confiança interpersonal —definida com la mesura en què tendim a confiar en les altres persones— és una actitud cabdal per a copsar la cultura política d'una societat.

En efecte, la confiança social i política constitueix un indicador de la salut del sistema democràtic d'un país. La recerca en ciència política ha acumulat evidències diverses mostrant que la confiança social té un impacte positiu en l'economia d'un país o el benestar de la ciutadania (Meer, 2018; Norris, 2011; Zmerli i Meer, 2017), així com un precursor tant del bon funcionament de les institucions democràtiques com de la implicació política de la ciutadania. Així, una societat altament cohesionada determinarà la qualitat de les seves institucions, que per la seva banda tindran un impacte en les polítiques de creixement del país i en l'èxit d'aquest. Addicionalment, la cohesió social també serà essencial per a generar la confiança suficient per a implementar reformes i deixar passar temps suficient com perquè aquestes tinguin el seu efecte (Easterly, Ritzen i Woolcock, 2006). Per contra, l'existència de nivells de confiança baixos tindrà un impacte negatiu en diversos aspectes públics, des de l'economia al rendiment de comptes electoral (Dalton, 2004).

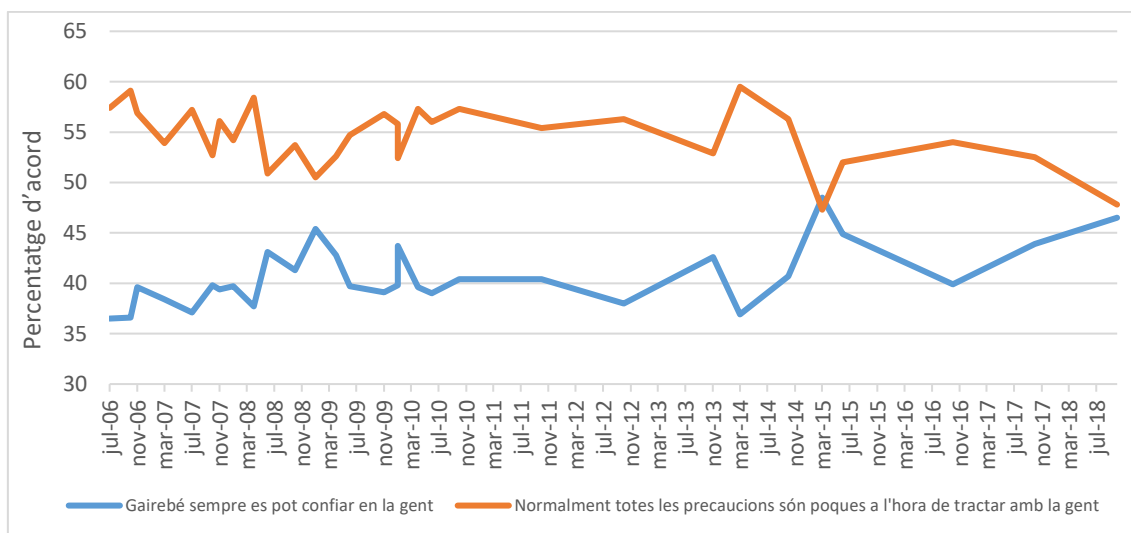
Així doncs, seguint aquesta mateixa línia de recerca en ciència política, en aquest capítol abordarem, en primer lloc, els nivells de confiança interpersonal a Catalunya —comprant-los amb els de la resta de l'Estat i d'Europa— i com evoluciona longitudinalment. Per a fer-ho, emprarem dades d'enquesta provinents del Centre d'Estudis d'Opinió (CEO), de la Generalitat de Catalunya, del Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS) i de l'Enquesta Social Europea (ESE). Els capítols 1 i 2 estan dedicats a identificar els factors que expliquen les diferències entre individus en confiança social, mentre que el capítol 3 fa èmfasi especial en l'edat dels individus com un dels factors més rellevants —i complexos— per a explicar la confiança en els altres. En el capítol 4 analitzarem fins a quin punt el procés polític dels darrers anys ha afectat la confiança entre catalans i estendrem l'anàlisi de la confiança interpersonal per a fer-la també extensible a la confiança en les nostres institucions de govern. El capítol 5 està dedicat a analitzar l'homogeneïtat de les xarxes relacionals dels catalans, mentre que, finalment, el capítol 6 presenta dades sobre la polarització política a Catalunya. El capítol 7 tanca amb les conclusions.

1

La confiança en els altres des d'una perspectiva històrica i comparada

La principal mesura de cohesió social, des del punt de vista d'enquesta, la trobem en la confiança en els altres. Tot i que està formulada amb redactats relativament diferents, la pregunta planteja una dicotomia entre els qui són del parer que *gairebé sempre es pot confiar en la gent* i els que consideren que *normalment, totes les precaucions són poques a l'hora de tractar amb la gent*. La figura 1 ens mostra, amb dades del CEO, l'evolució del nivell de confiança interpersonal a Catalunya des de l'any 2006 fins a l'actualitat. Les dades mostren com la desconfiança s'ha imposat habitualment a Catalunya —la diferència entre les dues magnituds se situa en els primers anys al voltant dels vint punts percentuals—, tendència que tanmateix s'ha anat revertint a mesura que passen els anys. De fet, i en contra del que s'ha pregonat des de determinades tribunes polítiques i d'opinió, no sembla que les circumstàncies polítiques ocorregudes en els darrers anys hagin minvat el nivell de confiança interpersonal, sinó més aviat el contrari —aquest aspecte es tractarà en major detall al capítol 5.

FIGURA 1. La confiança en els altres a Catalunya (2006-2018)

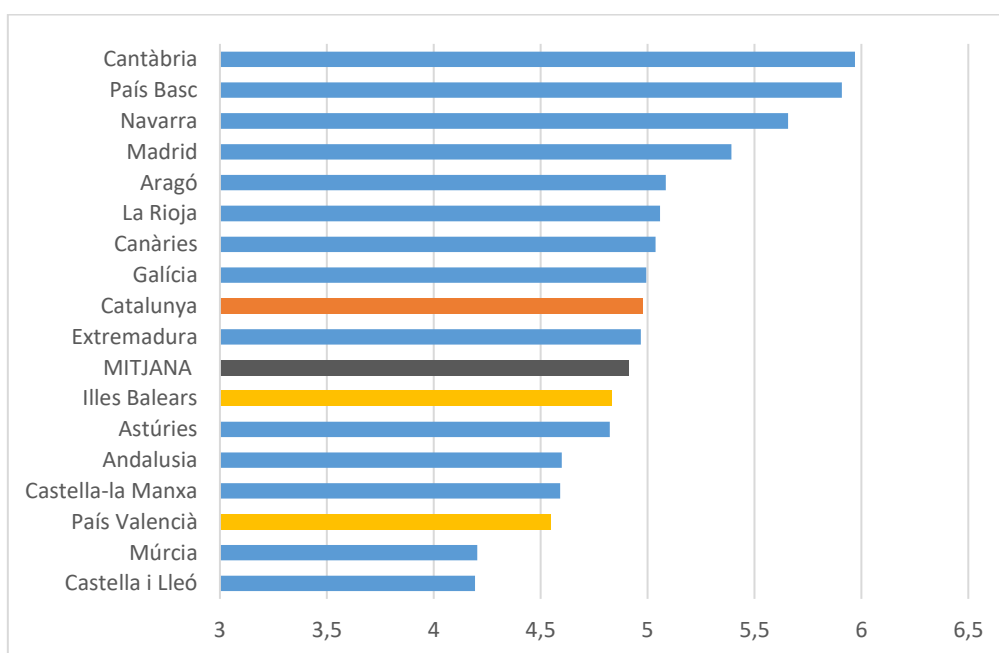

FONT: Baròmetres del CEO (2006-2018). La pregunta emprada és la següent: «En general, vostè considera que *gairebé sempre es pot confiar en la gent* o que *normalment, totes les precaucions són poques a l'hora de tractar amb la gent?*». Les opcions *No ho sap* i *No contesta* no es llegeixen i han estat excloses de la figura.

Si fem un exercici similar per a la resta de l'Estat, en la figura 2 veiem com els resultats són molt similars. En aquest cas la pregunta no és binària, sinó que es

planteja en una escala del 0 al 10, i en el cas de Catalunya la mitjana queda situada exactament en el valor 5, molt poc per sobre de la mitjana del conjunt de l'Estat, que se situa en el 4,9. Les Illes Balears i, sobretot, el País Valencià, en canvi, se situen per sota la mitjana del conjunt de l'Estat, amb uns valors registrats de 4,8 i 4,5, respectivament. En els valors més elevats trobem Cantàbria, el País Basc o Navarra, a una certa distància de Madrid, la quarta, i a més de mig punt de diferència de la resta de comunitats.

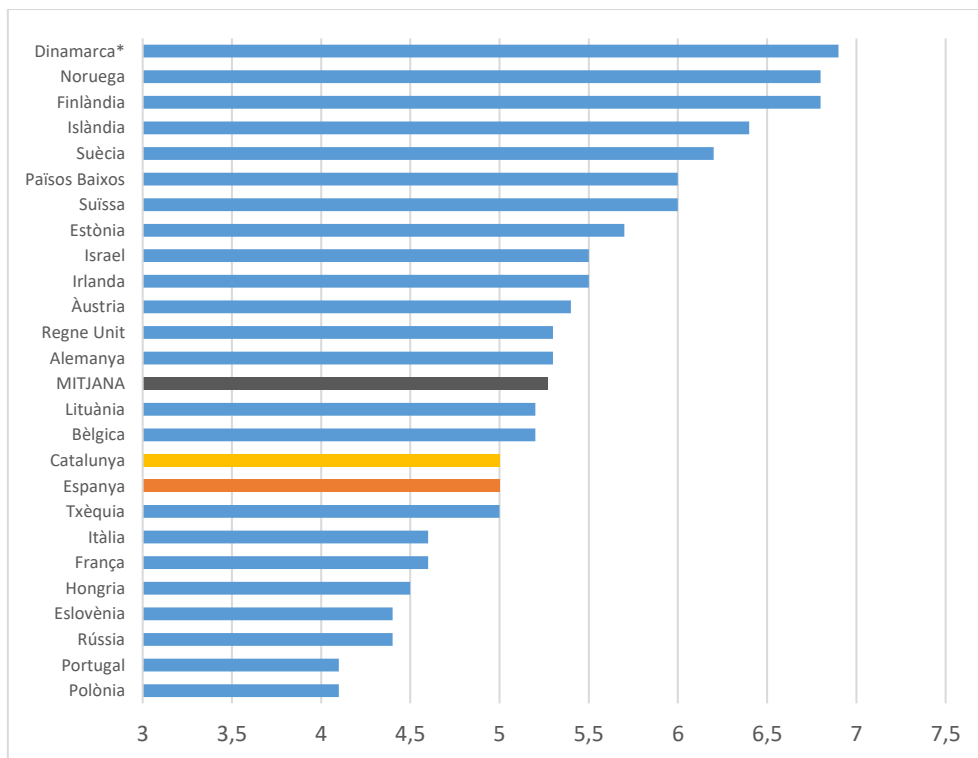
FIGURA 2. La confiança en els altres a Espanya, per comunitats autònomes (2018)

FONT: Baròmetre de març de 2018 del Centre d'Investigacions Sociològiques, núm. 3207. La pregunta emprada és la següent: «Diríeu que, en general, es pot confiar en la majoria de la gent, o que mai no s'és prou prudent en el tracte amb els/les altres? Si us plau, situeu en una escala de 0 a 10, en la qual 0 vol dir *mai no s'és prou prudent* i 10 vol dir que *es pot confiar en la majoria de la gent*.

Si transcendim l'àmbit d'estudi estatal i ens fixem en el conjunt d'Europa, les dades de la figura 3 ens mostren que és en els països nòrdics on s'observen uns nivells més elevats de confiança interpersonal, amb aproximadament dues terceres parts de les enquestes que afirmen que normalment es pot confiar en la majoria de la gent. Catalunya i l'Estat se situen en la banda baixa dels països europeus, just per sota de Bèlgica i Lituània, juntament amb Txèquia, i per sobre d'Itàlia i França. A la cua de tot, Portugal i Polònia.

FIGURA 3. La confiança en els altres a Europa (2016)

* Any 2014.

FONT: Les dades sobre els diversos països d'Europa provenen de l'European Social Survey, any 2016 (les dades de Dinamarca es corresponen al 2014), mentre que les dades sobre Catalunya provenen del Baròmetre de març de 2018 del Centre d'Investigacions Sociològiques.

NOTA: La pregunta emprada és la següent: «Utilitzant aquesta targeta, diríeu que, en general, es pot confiar en la majoria de la gent, o que mai no s'és prou prudent en el tracte amb els altres? Si us plau, col·loqueu-vos en una escala de 0 a 10, en la qual 0 vol dir que "mai no s'és prou prudent" i 10 que "es pot confiar en la majoria de la gent".»

2

Què explica la confiança en els altres a Catalunya?

En l'apartat anterior hem vist l'evolució del nivell de confiança en els altres a Catalunya, així com hem pogut comprovar com ens situem en temes comparats amb la resta de l'Estat i una mica per sota de la mitjana europea. En aquest capítol ens volem endinsar en els factors que expliquen diferències entre individus en el nivell de confiança en els altres: per què hi ha determinades persones que tendeixen a afirmar que normalment no es pot confiar en els altres, mentre que d'altres consideren que gairebé sempre es pot confiar en la resta de la gent?

Per respondre aquesta pregunta emprarem dades dels baròmetres del CEO que s'han publicat des del 2014 fins al 2019.¹ La variable de resposta —dependent— és la mesura binària del CEO de si l'individu considera que generalment es pot confiar en els altres —valor 1— o si normalment totes les precaucions són poques a l'hora de tractar amb la gent —valor 0. Com en la figura 1, les opcions de resposta *No ho sap* i *No contesta* han estat excloses de l'anàlisi. Totes les variables explicatives —independents— incloses en l'anàlisi s'han recodificat de manera que van de 0 a 1, excepte l'edat, que està expressada en anys. L'estimació de l'impacte de cada variable en la confiança en els altres es fa mitjançant una regressió lineal per OLS.²

La figura 4 ens mostra l'impacte de canviar des del valor mínim al valor màxim en cada una de les variables considerades —excepte per l'edat, que indica canvis d'un any i que tractarem amb tot detall en el capítol 4. L'eix de les abscisses ens mostra fins a quin punt incrementarà —o disminuirà— el suport a la idea que normalment es pot confiar en la majoria de la gent. Per exemple, si ens fixem en el coeficient de l'interès per la política, podem veure com canviar d'un individu que no mostra cap interès per la política a un que té molt d'interès —mantenint constant la resta de característiques de l'individu— suposarà un increment de fins a 20 punts percentuals en la confiança en els altres —si ens fixem en un individu *mitjà* a Catalunya, la probabilitat de confiar en els altres passarà del 34,6 % al 55,3 %. Més enllà de l'interès per la política, la ideologia també és un predictor important de la confiança en els altres. Tal com ens indica la figura 4, canviar d'una persona que s'autobica en l'extrema esquerra de l'eix ideològic —valor 0— a una que ho fa a l'extrema dreta —valor 10— suposarà una caiguda en el grau de confiança de fins a 13 punts percentuals. Quant a la identitat nacional-regional dels individus, la relació

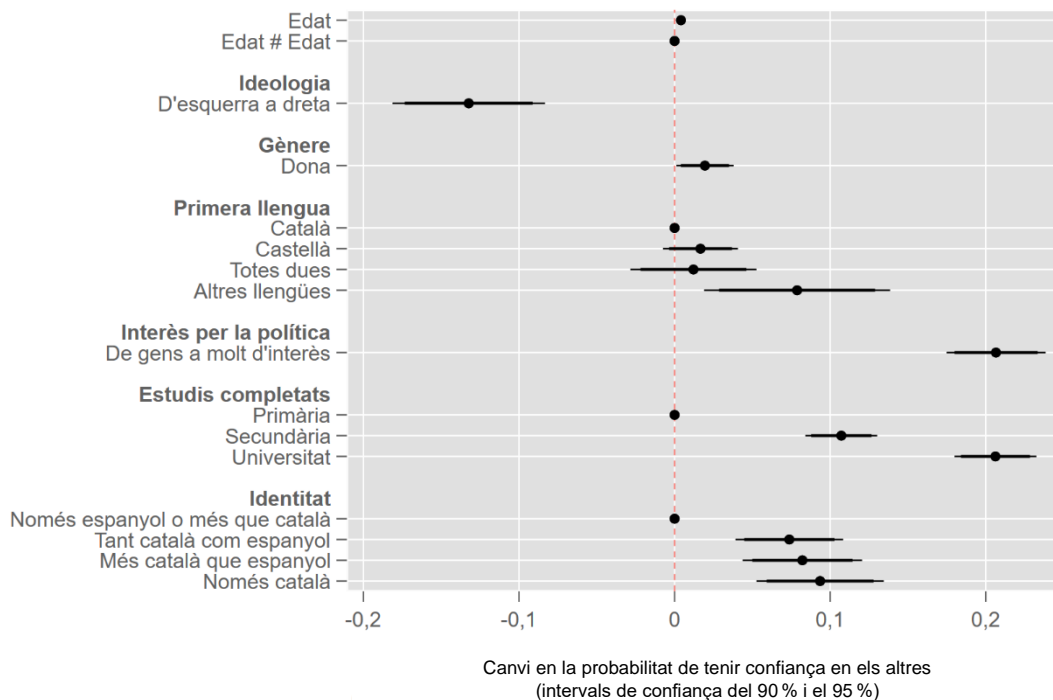
1. La matriu fusionada es pot trobar a <http://ceo.gencat.cat/ca/barometre/matrius-fusionada-BOP>.

2. Per a simplificar la presentació i interpretació dels resultats s'empra un model lineal de probabilitat en lloc d'un model de regressió logística, com la naturalesa binària de la variable dependent recomana. Els resultats, tanmateix, són substantivament equivalents si s'empra un model de regressió logística.

que s'observa tan sols afecta aquelles persones que se senten només espanyoles i més espanyoles que catalanes. Respecte d'aquest grup, els individus amb identitats duals, predominantment catalanes o exclusivament catalanes, mostren uns valors molt similars, que se situen entre 6 i 10 punts percentuals per sobre dels que se senten exclusivament espanyols.

Si ens fixem en variables més sociodemogràfiques, observem com el nivell d'estudis és una variable rellevant per a entendre la confiança. Comparats amb aquelles persones que només tenen estudis primaris, els individus amb educació secundària acabada tenen 12 punts percentuals més de tenir confiança en els altres, valor que incrementa fins als 20 punts en el cas dels individus amb estudis universitaris finalitzats. El fet de ser dona, en comparació amb ser home, també incrementa la confiança però tan sols en dos punts percentuals. Finalment, la llengua materna de l'individu tampoc no sembla ser un factor determinant de la confiança en els altres. El coeficient per a les persones que tenen el castellà com a primera llengua, així com els bilingües —que parlen tant català com castellà—, és idèntic al de les persones que tenen el català com a primera llengua, i només per a les (poques) persones que mencionen altres llengües la confiança és més elevada —fins a 8 punts, però amb un important marge d'error. Com hem mencionat anteriorment, la relació entre edat i confiança la tractem amb tot detall en el capítol següent.

FIGURA 4. Els factors explicatius de la confiança en els altres

FONT: Elaboració pròpia a partir de dades del Baròmetre d'Opinió Pública (BOP), 2014-2019. Centre d'Estudis d'Opinió.

3

La confiança en els altres a Catalunya: una anàlisi per cohorts d'edat

Un dels factors principals amb els quals la ciència política s'ha centrat més al moment d'estudiar la confiança en els altres ha estat l'edat. L'evidència comparada ens mostra que generalment els joves tenen una confiança en els altres més baixa, que va incrementant a mesura que es fan grans, tot i que habitualment pateix una certa decrescudada en els darrers anys de vida dels individus. Més enllà d'aquest «cicle vital» —això és, el mateix pas dels anys—, l'aspecte probablement més rellevant per a entendre la relació entre l'edat i la confiança en els altres és l'experiència col·lectiva que han tingut les persones que han nascut en un mateix període històric i que, d'alguna manera, condiona les seves opinions i actituds polítiques —incloent-hi, no cal dir-ho, la confiança en els altres. Així doncs, aquest capítol de l'estudi s'ocupa d'analitzar els nivells de confiança interpersonal de la població catalana, fent especial atenció a les diferències entre cohorts d'edat, però tenint també en compte que les anàlisis per cohorts van gairebé sempre de la mà de reflexions sobre l'efecte del cicle vital (l'envelliment) i de l'efecte del període o context polític i social en el qual mesurem les actituds polítiques. Vegem-les per parts.

Comencem amb la delimitació de les cohorts d'edat que estudiarem. Segons Rosow (1978), un estudi de cohorts ha de partir de la creació de grups d'edat en funció de les condicions i el moment en què creiem que es va crear cadascuna de les generacions polítiques. Prenent com a punt de partida els estudis de Montero, Gunther i Torcal (1997) i de Galais (2008), i atenent-nos als diferents moments històrics que han marcat els individus quan aquests tenien entre catorze i vint-i-cinc anys —els anomenats *anys impressionables*—, a Espanya es poden identificar actualment sis generacions polítiques diferenciades. La taula 1^{TAULA 1} presenta aquestes cohorts, juntament amb el percentatge de persones que, dins de cada cohort, tendeixen a confiar en el proïsme, d'acord amb les dades del CEO. Per als individus de més edat dins de cada cohort s'apunta entre parèntesis a la sisena columna el següent període historicopolític que també pot haver-los influït.

TAULA 1. *Delimitació de cohorts: períodes de naixement i confiança interpersonal*³

Cohort	Període de naixement	Any en què fan 14 anys	Any en què fan 18 anys	Any en què fan 25 anys	Període històric que les influeix	Nombre (%)	% que confia en els altres (mitjana 2006-2017)
Primera	1922-1937	1937-1951	1941-1955	1948-1962	Autarquia Millora econòmica	6.776 (11 %)	31,5 %
Segona	1938-1952	1952-1966	1956-1970	1963-1977	Millora econòmica Liberalització	13.865 (22,6 %)	37 %
Tercera	1953-1962	1967-1976	1971-1980	1978-1987	Liberalització Transició	9.865 (16,1 %)	43 %
Quarta	1963-1974	1977-1988	1981-1992	1988-1999	Transició Consolidació	14.117 (23 %)	41 %
Cinquena	1975-1993	1989-2007	1993-2013	2000-2018	Consolidació Crisi	16.056 (26 %)	38 %
Sisena	1994-	2008-	2012-	2017-	Crisi Recuperació	595 (0,97 %)	36 %

FONT: Elaboració pròpia a partir de dades del Centre d'Estudis d'Opinió.

De la taula 1, se'n desprèn que les cohorts més nombroses són la cinquena, la quarta i la segona, per aquest ordre. Les que destaquen pel percentatge de ciutadans que creuen que es pot confiar en els altres són la tercera (43 %), en primer lloc, seguida per les cohorts quarta, cinquena i sisena. La cohort de més edat és clarament la més desconfiada, amb només un 31,5 % de persones que creuen que es pot confiar en els altres. *A priori*, es compleixen les expectatives sobre la aportació més gran al capital social català de les cohorts dites de la liberalització i la transició. D'acord amb aquestes, les generacions educades durant el tardofranquisme i la transició a la democràcia acostumen a presentar nivells més alts de les actituds denominades *cíviques*, atès que van créixer amb expectatives de millora social i política i la creença que serien agents importants d'aquest canvi. La normalitat (o consolidació) democràtica hauria d'haver reforçat aquestes tendències, tot i que les crisis econòmiques i polítiques —del 2008 en endavant— podrien haver-les erosionat.

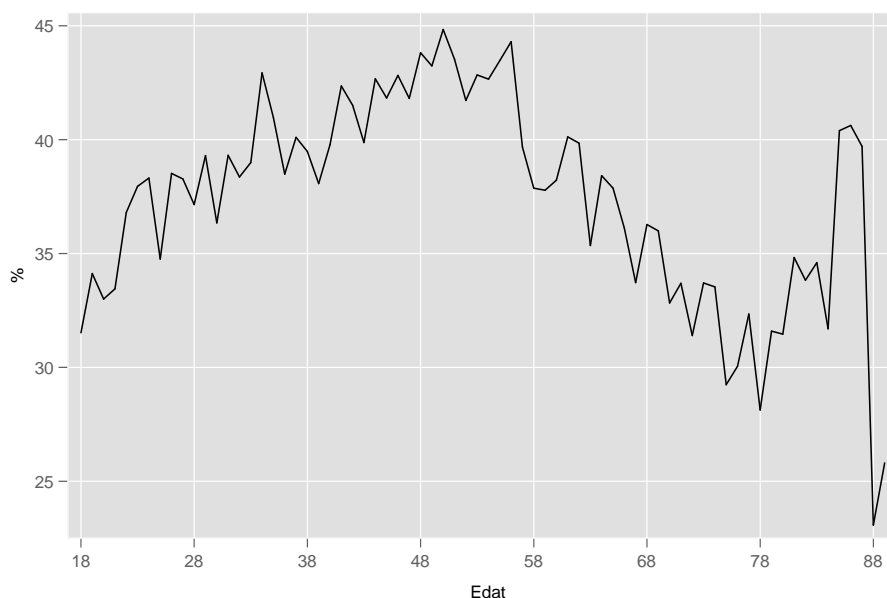
Seguim, doncs, amb l'efecte del cicle vital. L'efecte del cicle vital fa referència als processos de maduració i als canvis econòmics i socials que un individu pateix al llarg de la vida. Com hem mencionat anteriorment, la major part de la literatura descriu un patró de paràbola invertida per a la relació entre els comportaments i actituds cíviques i l'edat. Així, els adults de mitjana edat destacarien per una

3. Existeix una primera cohort formada pels nascuts abans del 1922 que ha estat omesa en aquestes anàlisis perquè menys de tres-centes persones en formen part.

tendència més gran a confiar en els altres, mentre que els més joves i els més vells serien menys proclius a confiar.⁴

La figura 5 presenta la mitjana de ciutadans confiats en funció de la seva edat, tenint en compte totes les enquestes del CEO que contenen aquesta pregunta.⁵ Observem, efectivament, el patró curvilini que la literatura prediu, amb un grup d'edat —entre els trenta i els cinquanta-cinc anys, aproximadament— més confiat que no pas els més joves o les persones de més edat, amb l'excepció dels majors de vuitanta anys.

FIGURA 5. *Proporció de ciutadans que confien en els altres, en funció de l'edat (2006-2017)*

FONT: Elaboració pròpia a partir de dades del Baròmetre d'Opinió Pública (BOP), 2006-2017. Centre d'Estudis d'Opinió.

El problema d'aquest gràfic —a més d'ignorar l'efecte dels anys de mesura— és que mostra alhora informació de l'edat i de la cohort, i no podem saber si aquest grup de persones més confiades ho són pel moment vital en què es troben o per haver estat socialitzades en un context que induïa a confiar en el proïsme. Per a una aproximació més acurada, hem d'observar la proporció de ciutadans confiats, en funció de la cohort a la qual pertanyen i de l'any en què es van mesurar les seves actituds. La taula 2 reproduïx els resultats d'una estimació logística de les probabilitats de confiar en els altres, en funció de la cohort de pertinença, i tenint únicament en compte l'efecte de l'edat, modelat com l'efecte curvilini de què parlàvem abans. No trobem aquest efecte curvilini per a cap cohort. Cal tenir en compte, però, que només

4. Separar els efectes de l'edat, les cohorts i el període és un exercici extremament complicat des del punt de vista tècnic, de manera que aquí ens limitarem a anàlisis bivariades que ens aproximïn al fenomen.

5. Més concretament, hem tingut en compte els baròmetres del 3 al 23, el 25, 28, els que van del 31 al 34, el 39 i el 42. Totes les anàlisis que a partir d'ara apareguin per anys són el resultat de fer la mitjana dels baròmetres de cada any.

treballem amb un període d'onze anys, un període molt limitat per a observar els efectes del fet d'envellir.

TAULA 2. *Estimacions de l'efecte curvilini de l'edat per a cada cohort*

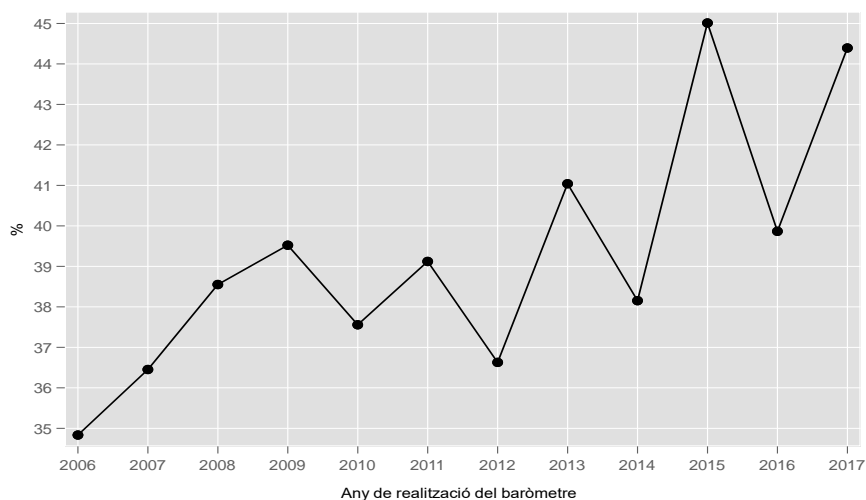
Cohort	1a (nascuts entre 1922 i 1937)	2a (nascuts entre 1938 i 1952)	3a (nascuts entre 1953 i 1962)	4a (nascuts entre 1963 i 1974)	5a (nascuts entre 1975 i 1993)	6a (nascuts després de 1993)
Edat	-0,222 (0,151)	-0,082 (0,078)	-0,019 (0,100)	-0,112* (0,054)	0,028 (0,026)	1,427 (1,682)
Edat 2	0,002 (0,001)	0,001 (0,001)	0,000 (0,001)	0,002* (0,001)	-0,000 (0,000)	-0,036 (0,042)
Constant	7,194 (5,906)	2,438 (2,522)	0,124 (2,616)	1,617 (1,113)	-1,199** (0,355)	-14,475 (16,693)
N	6.776	13.865	9.865	14.117	16.056	595
Pseudo-R²	0,002	0,001	0,000	0,001	0,003	0,001

NOTA: Errors estàndard entre parèntesis. Els coeficients indiquen valors menors de 0,05 (*) o de 0,01 (**)

FONT: Elaboració pròpia a partir de dades del Centre d'Estudis d'Opinió.

Passem, doncs, a l'efecte període, això és, la consideració dels efectes del context polític i social en la configuració de la confiança en els altres. La figura 6 representa la mitjana de ciutadans que tendeixen a confiar en els altres per cadascun dels anys dels quals disposem de dades.

FIGURA 6. *Evolució del percentatge de ciutadans que confien en els altres (2006-2017)*

FONT: Elaboració pròpia a partir de dades del Baròmetre d'Opinió Pública (BOP), 2006-2017. Centre d'Estudis d'Opinió.

En aquest gràfic podem observar dos trams o etapes més aviat amples i, en el segon, un seguit d'efectes contextuais consistents amb efectes període. El primer tram es caracteritza per un augment sostingut de la confiança (2006-2009) entre el 35 % i el 39,5 %. A partir d'aquí, el segon tram es caracteritza per pujades i baixades molt marcades. La impressió general és que la sèrie hauria continuat amb un creixement similar al dels anys anteriors si no fos per un efecte negatiu observat als anys 2010,

2012, 2014 i 2016. Al punt més alt de la sèrie, un 45 % dels ciutadans manifesten confiar en els altres.⁶

Els esdeveniments al darrere d'aquesta evolució són probablement diversos. Pel que fa a la situació macroeconòmica, cal tenir en compte que el Govern espanyol reconeix oficialment la situació de recessió a les acaballes de 2008. No sembla que la crisi passi immediatament factura a la confiança interpersonal durant aquest període. Per contra, la crisi política sí que sembla haver pogut erosionar aquest indicador. El conflicte polític més recent entre Catalunya i Espanya, que portava gestant-se des de la redacció de l'Estatut i els recursos al Tribunal Constitucional des del 2004 al 2006, va agafar especial força el 2010 amb la sentència del Tribunal Constitucional, que declarava nuls els principals avenços en el text estatutari. L'any següent la confiança interpersonal es recupera, i és inevitable pensar en el moviment dels *indignats* com a reacció a la reforma laboral i la gestió del Govern espanyol de la crisi financera. És possible que la ciutadania percebés en aquell moment que una sortida a les crisis política i econòmica estava en la protesta, per la qual cosa calia confiar en el proïsme. Tanmateix, l'any 2012 els nivells de confiança tornen a caure. En aquest any es convoquen dues vagues generals i la primera gran manifestació a favor de la independència de Catalunya. Potser paral·lelament a la recuperació dels indicadors macroeconòmics, l'any 2013 la confiança interpersonal augmenta fins al 41 %. Sembla més plausible, però, que el baròmetre de novembre d'aquest any reflecteixi les passes que el Govern català dona cap a la independència —declaració de sobirania al gener, creació del consell assessor per a la transició nacional a l'abril i pacte nacional per al dret a decidir al juny. També és probable que reflecteixi l'èxit de convocatòria de la manifestació multitudinària convocada per l'Assemblea Nacional Catalana l'11 de setembre —la Via Catalana, amb 1,6 milions d'assistents segons el Departament d'Interior. L'any següent, la confiança interpersonal torna a baixar tres punts percentuals. El 2014 destaca per l'èxit relatiu a les eleccions europees de la nova plataforma política Podemos, que semblava una alternativa viable als principals partits d'àmbit estatal. En el plànol català, és l'any del 9-N, la consulta per la independència; un esdeveniment que culmina els esforços d'organitzacions de la societat civil, tot i que la dada d'aquest any, recollida pels baròmetres de març i octubre, encara no pot reflectir les reaccions a la celebració de la consulta.

L'any 2015 observem el creixement més destacat de tots els observats, amb un increment de set punts percentuals respecte de l'any anterior que arriba al zenit de la sèrie. El treball de camp del CEO al febrer i juny de 2015 és anterior a la victòria independentista a les eleccions al Parlament de setembre, així que hem de buscar la causa d'aquest augment en un altre lloc, com ara la signatura d'un full de ruta unitari al març. El patró de ziga-zaga segueix, amb una davallada el 2016 i una recuperació

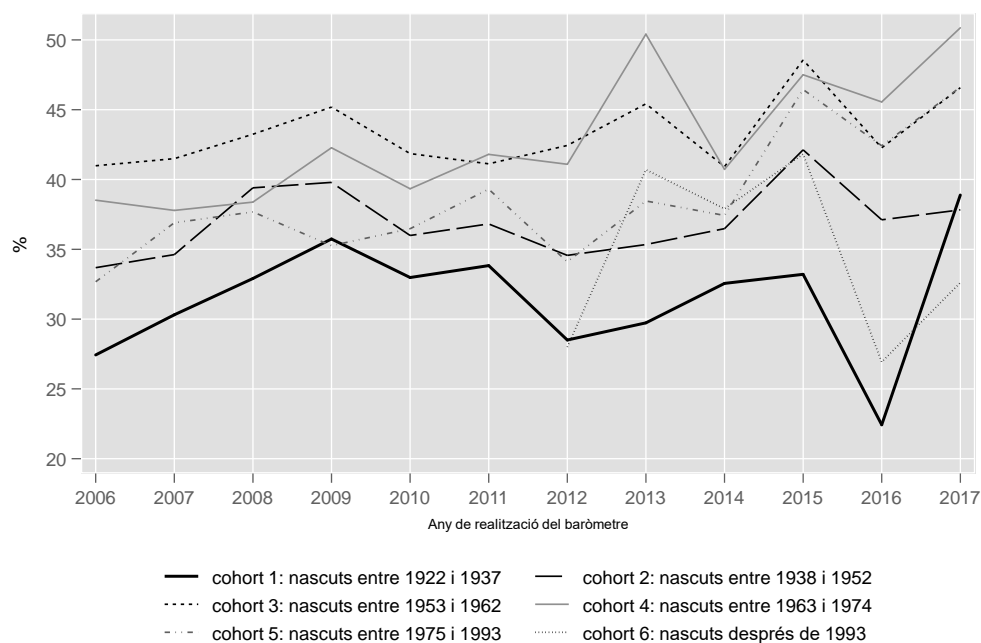
6. Per a posar en perspectiva aquestes dades podem comparar-les amb els nivells generals de confiança interpersonal a Espanya durant el mateix període. Les dades del CIS apunten que un 36,9 % de la població tendia a confiar en els altres el 2006 (E2663). Els nivells venien situant-se entre el 32 % i el 37 % durant la dècada anterior. La pregunta no es torna a repetir amb la mateixa formulació fins a l'any 2017 (E3197), en què trobem que la confiança, de fet, creix fins el 37,7 %. Podríem dir, doncs, que fins i tot en els moments més crítics, la confiança interpersonal a Catalunya supera l'observada pel CIS.

el 2017. La mescla d'esdeveniments polítics en les arenes catalana i espanyola fa difícil atribuir aquests moviments a la repetició, el juny de 2016, de les eleccions generals espanyoles de 2015 o a la crisi del Govern català sobrevinguda després de les eleccions de setembre de 2015, i que no se supera —amb una qüestió de confiança guanyada— fins a la tardor de 2016. El que sí que sembla possible afirmar és que els esdeveniments convulsos de la tardor de 2017 —l'aprovació de les lleis del referèndum i de transitorietat, la Diada, la campanya pel referèndum, els fets del 20-S, la celebració del referèndum, la vaga general, la suspensió de la declaració d'independència, els primers empresonaments i exilis de líders catalanistes destacats i fins i tot l'aplicació de l'article 155— no semblen erosionar la confiança interpersonal a Catalunya; de fet, els nivells de confiança registrats pel CEO en el baròmetre realitzat entre el 16 i el 29 d'octubre arriben al 44,3 %, el segon punt més alt de la sèrie.

La darrera anàlisi presenta el percentatge de persones que tendeixen a confiar en els altres en funció de la cohort de pertinença i de l'any en què es va mesurar aquesta actitud. Això ens permetrà observar si l'efecte del període —el moment concret en què es va fer l'enquesta— redueix les diferències entre cohorts, a més d'identificar quines són les cohorts més i menys confiades durant el període analitzat i quines són les més sensibles als efectes contextuals. Els resultats de la figura 7 ens mostren que els membres de la tercera cohort —els nascuts entre 1953 i 1962— són els més confiats a l'inici del període (2006), tot i que el 2011, el 2013 i a partir del 2016 es veuen superats pels individus de la quarta cohort — els nascuts entre 1963 i 1972. La segona cohort més jove —els nascuts entre 1975 i 1993— comença la sèrie amb uns nivells de confiança interpersonal modestos, però la finalitza com la segona cohort més confiada, només per darrere de la quarta. Finalment, la cohort dels més joves —els nascuts a partir del 1993— es mostra altament desconfiada, fins al punt en què a partir del 2012 registra un valor similar al de la primera cohort. que són els més desconfiats de tots.

Si ens fixem en les dinàmiques d'evolució al llarg del temps, els resultats ens mostren que hi ha una tendència creixent fins al 2009 per a totes les cohorts, però especialment entre les de més edat. L'any 2010 la confiança interpersonal es veu erosionada a totes les cohorts en aproximadament un 3 %, amb l'excepció dels nascuts entre 1975 i 1993. És possible que aquesta cohort, més jove, estigui experimentant en aquell moment l'efecte positiu de la maduresa, o bé que faci una atribució de la responsabilitat de la crisi econòmica diferent de la que en van fer les persones de més edat. El 2011 les cohorts mantenen diferències mínimes, i a partir d'aquí, les diferències s'eixamplen. Totes les cohorts segueixen evolucions similars, tret de la segona —els nascuts entre el 1938 i el 1952—, que el 2014 experimenta un augment en comptes d'un descens.

FIGURA 7. Evolució del % de persones que confien en els altres, per any i cohort de pertinença

FONT: Elaboració pròpia a partir de dades del Baròmetre d'Opinió Pública (BOP), 2006-2017. Centre d'Estudis d'Opinió

En definitiva, a Catalunya els nivells de confiança interpersonal en funció de l'edat dels individus dibuixen un patró curvilini que tant podria correspondre's amb un efecte no lineal del cicle vital —de manera que les persones de mitjana edat, independentment de la generació a què pertanyen o del moment en què mesurem aquesta actitud, serien les més confiades— o amb un efecte cohort que indicaria que les cohorts centrals, les que van créixer durant el període d'aperturisme i liberalització del franquisme i la transició, són les més confiades —una hipòtesi molt plausible, ja que aquestes cohorts han estat descrites per estudis anteriors com les més «cíviques».

Les cohorts que destaquen pel seu grau de confiança interpersonal per a tot el període són la tercera i la quarta. La mitjana de ciutadans que confien en el proïsme durant el període analitzat són del 43 % i el 41 %, respectivament. Les dues cohorts següents presenten entre un 37 % i un 38 % de persones confiades. La més jove i la de més edat tanquen la classificació amb un 36 % i un 31,5 %, respectivament. Tot i que els onze anys coberts per l'estudi són pocs per a detectar efectes del cicle vital, cap de les cohorts sembla seguir el clàssic patró curvilini a causa de l'envelliment. El que sí que observem és que dues de les cohorts centrals —la tercera i la quarta— semblen seguir un patró de substitució compatible amb un efecte negatiu de l'envelliment en la tercera i positiu en la quarta. A l'inici de la sèrie, la cohort més confiada és la nascuda entre 1953 i 1962. Cinc anys després, aquesta cohort es veu igualada, i fins i tot superada, pels nascuts entre 1963 i 1974. Això és compatible amb un cert envelliment de totes dues cohorts. La cohort més jove, tot i experimentar augments destacats per l'efecte d'un context esperonador el 2015 i el 2016, acaba la sèrie igual que la comença: com la cohort més desconfiada.

Finalment, cal destacar els efectes del context polític i/o econòmic. Aquests s'evidencien per creixements i decreixements de tota la població en general, independentment del seu grup d'edat, que provoquen alhora que les diferències entre cohorts es redueixin alguns anys. Partint d'una mitjana de confiança interpersonal que se situa al 35 % per al total de la població l'any 2006, observem un augment sostingut fins a gairebé el 40 % l'any 2009. A partir d'aquí, la confiança segueix un patró de ziga-zaga amb decreixements notables els anys 2010, 2012, 2014 i 2016, els quals semblen interrompre o frenar una tendència d'altra banda creixent.

4

La confiança i la llengua: conseqüències del Procés?

En el capítol anterior hem vist com la confiança en els altres pot variar en funció dels esdeveniments polítics que ocorren en cada moment. En aquest capítol volem aprofundir en aquest aspecte i mirar de respondre fins a quin punt la situació política dels darrers anys i, específicament, el que s'ha anomenat *procés independentista* (o, simplement, *el Procés*) ha pogut tenir incidència en el nivell de confiança interpersonal entre catalans i en la confiança en les institucions de govern.

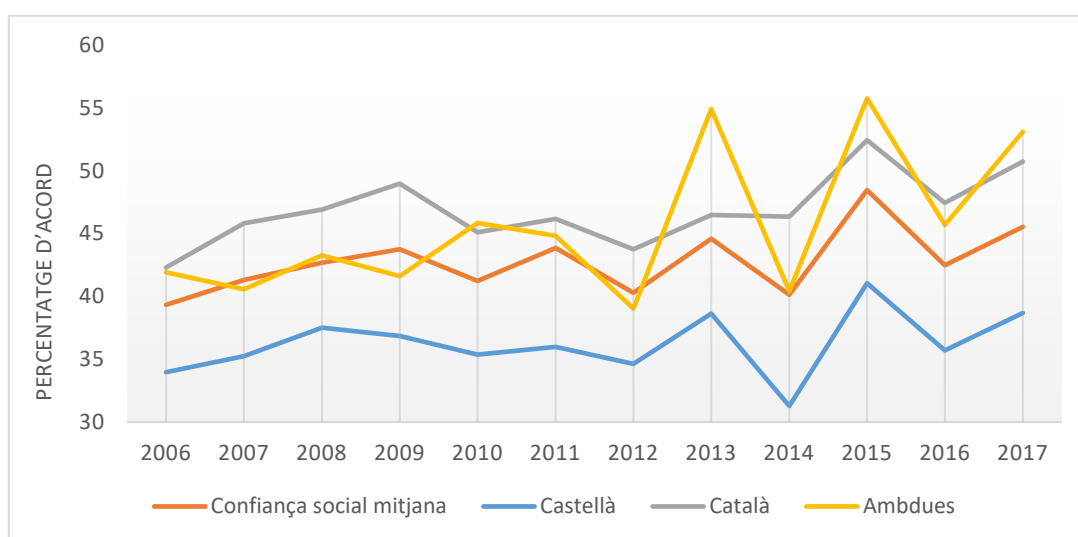
Des de fa uns anys, una de les narratives polítiques més habituals per a desacreditar o debilitar el moviment sobiranista ha estat l'existència d'una fractura social. No és estrany sentir, des de diverses veus partidàries de la unitat d'Espanya, que el procés sobiranista ha creat o augmentat la fractura social entre els catalans i les catalanes, fins al punt de propiciar un clima que podria desembocar en enfrontaments civils. Segons aquests mateixos actors —des de partits polítics a mitjans de comunicació— el procés sobiranista ha polaritzat la societat catalana i ha fet créixer el clima de desunió fins a límits insostenibles. A l'altre cantó ideològic, els partidaris de la independència també fan sovint menció a la cohesió social: des de la necessitat d'emprendre camins que comptin amb un percentatge elevat de suport a fi i efecte de no trencar-la fins a l'apel·lació, força habitual, que el referèndum és l'única eina que garanteix la cohesió social en la societat catalana.

Si la mateixa existència d'aquesta fractura social ja és empíricament poc clara, un dels principals punts de debat es troba en la causa última del (possible) deteriorament de la cohesió social. De causes, se n'apunten diverses, però la llengua s'acostuma a assenyalar com a factor determinant. Segons la narrativa publicopolítica més habitual dels partidaris de la unitat d'Espanya, el procés sobiranista ha esqueixat la societat catalana, exacerbant les diferències entre ciutadans que utilitzen llengües diverses. No es tractaria només del fet que, sempre segons aquests actors, el castellà estigui «marginat», sinó de la idea que el procés sobiranista ha creat o eixamplat les preferències polítiques d'aquells que tenen el castellà o el català com a llengua habitual.

Aquest escrit, doncs, té precisament l'objectiu d'investigar aquesta qüestió. Observem diferències substantives entre els que parlen castellà i català en relació amb la confiança respecte a diferents indicadors públics? Tot i que en el capítol 3 hem mostrat com la llengua d'un individu no és un factor determinant en l'explicació de la confiança en els altres, en aquesta secció complementarem l'evidència prèvia tot incorporant la dimensió temporal i eixamplant les dimensions de la confiança sobre les quals ens centrem.

Comencem, doncs, amb la confiança en els altres. La figura 8 ens mostra l'evolució de l'indicador de confiança interpersonal. Com podem comprovar, la confiança interpersonal *mitjana* dels que parlen català és lleugerament més elevada que la dels que parlen castellà, tot i que, com hem explicat en el capítol 3, quan controlem per altres factors explicatius, les diferències deixen de ser significatives; de fet, en un model explicatiu complet, si es veu alguna cosa, és que els que tenen el català com a llengua pròpia estan una mica per sota en confiança de la resta. En aquesta figura, però, sobretot ens volem centrar en com evoluciona temporalment. El seguit de línies paral·leles al llarg del temps ens mostren que la diferència entre el grau de confiança interpersonal entre els que parlen habitualment català i els que parlen habitualment castellà és, avui en dia, gairebé el mateix que l'any 2007 i, en tot cas, no s'observa un creixement del diferencial coincidint amb el procés sobiranista.

FIGURA 8. Percentatge de persones que afirmen que gairebé sempre es pot confiar en la gent (per llengua pròpia i llengua habitual)

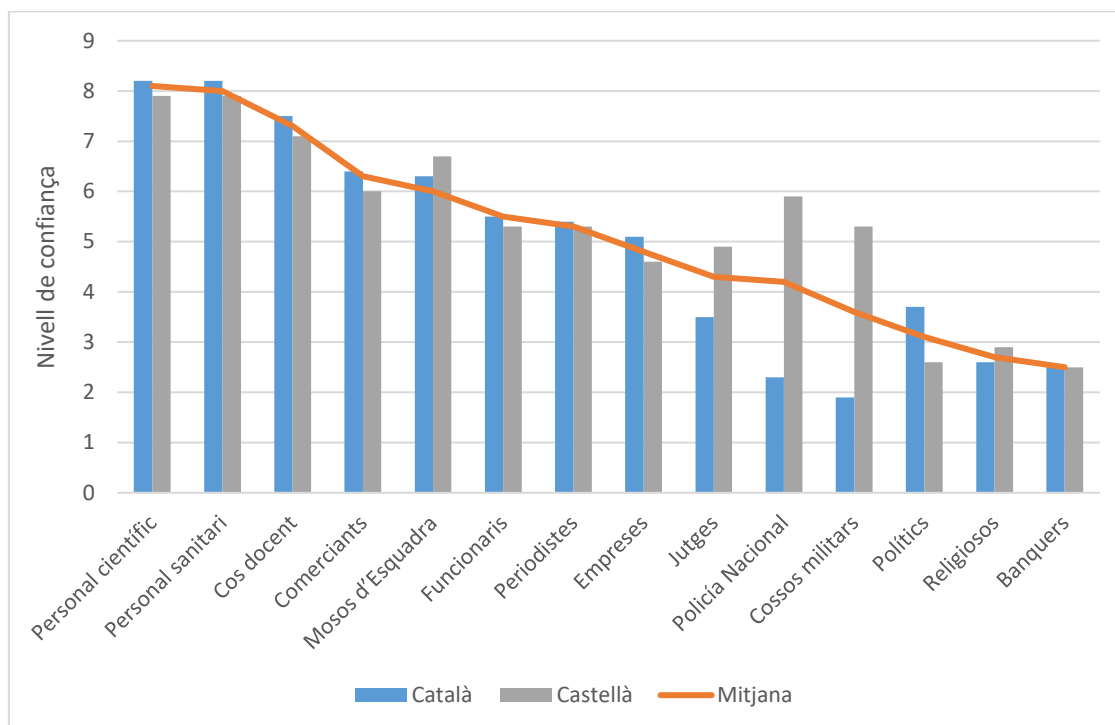
FONT: Baròmetre d'Opinió Pública (BOP). Centre d'Estudis d'Opinió.

Què passa quan ens fixem en altres indicadors de confiança social? La confiança en els altres és una mesura que està relativament desconnectada d'aspectes polítics i ideològics i, per tant, no ens hauria de sorprendre que aquesta no hagi sofert variacions durant els darrers temps. A continuació, però, ens fixarem en altres dimensions de la confiança que poden ser més sensibles als condicionants polítics. Així doncs, en primer lloc analitzarem si hi ha diferències significatives per raó de llengua en el grau de confiança envers diferents actors públics i socials. Per a fer-ho, emprarem dades del Centre d'Estudis d'Opinió (CEO) de l'any 2018 —desafortunadament, la sèrie temporal no és prou llarga ni consistent en els ítems estudiats per a presentar dades longitudinals.

El grau de confiança mitjana es pot observar a la figura 9, que ahora presenta la mateixa mitjana segmentada per aquells que tenen com a llengua habitual el català i el castellà. Les dades ens mostren diferents patrons. En primer lloc, la confiança mitjana respecte a diferents grups professionals públics acostuma a ser més elevada entre els que tenen com a llengua habitual el català, però les diferències, tanmateix, són molt petites. En segon lloc, el patró escrit anteriorment es reverteix quan l'atenció es focalitza en els grups que han tingut un protagonisme elevat per

l'unionisme, com ara la policia nacional, els jutges o els cossos militars. En aquests últims casos, la confiança respecte a aquests grups és substancialment més elevada entre els que parlen castellà que entre els que parlen català.

FIGURA 9. *Confiança mitjana envers diferents grups professionals l'any 2018 (per llengua habitual)*

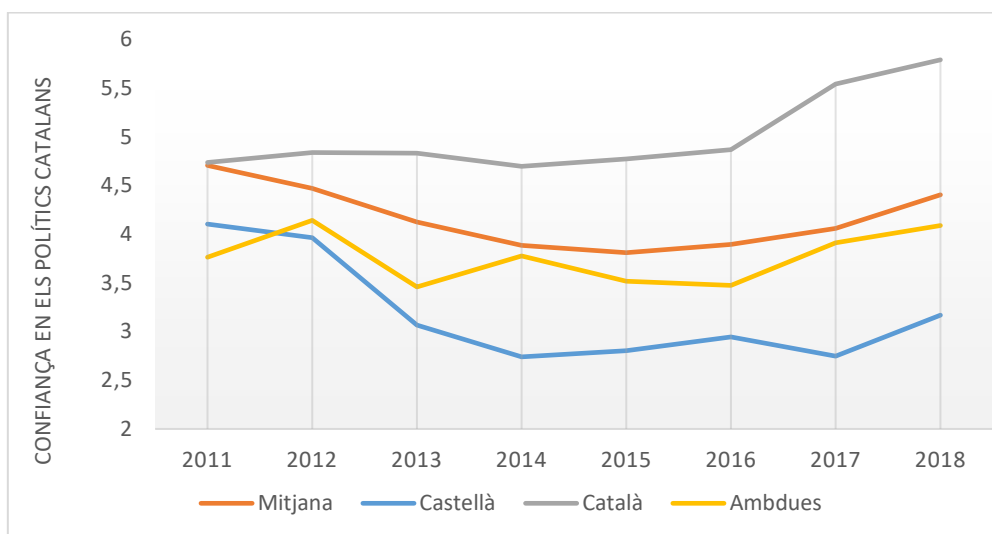

FONT: Baròmetre d'Opinió Pública (BOP), núm. 885; 901. Centre d'Estudis d'Opinió.

Així, les dades ens indiquen que la confiança social mitjana és diferent per raó de llengua quan es tracta de grups que han estat en el focus de la batalla política i mediàtica. De fet, la majoria d'aquestes diferències —excepte les relatives a la policia nacional, jutges i cossos militars— desapareixen quan es realitza un model multivariant i es controla per diversos factors sociodemogràfics —gènere, edat, ingressos...— i valors polítics, principalment ideologia i identitat nacional subjectiva. Dit d'una altra manera, el fet de parlar català o castellà no augmenta o disminueix la confiança mostrada envers aquests grups, atès que són factors com la identitat o la ideologia d'una persona els que tenen un impacte més rellevant.

Seguidament pararem l'atenció en aspectes polítics. Així, la figura 10 repeteix la mateixa visualització que la figura 8, però utilitza com a indicador la confiança en els polítics catalans. Tal com s'hi observa, el diferencial entre els que parlen habitualment català i castellà ha crescut lleugerament en els darrers anys. Avui en dia, la confiança mitjana en els polítics catalans entre els que parlen habitualment català és superior a 5,5, mentre que entre els que parlen castellà és lleugerament superior a 3. Quan utilitzem un model multivariant controlant per diversos factors sociodemogràfics, les diferències es mantenen estadísticament significatives.

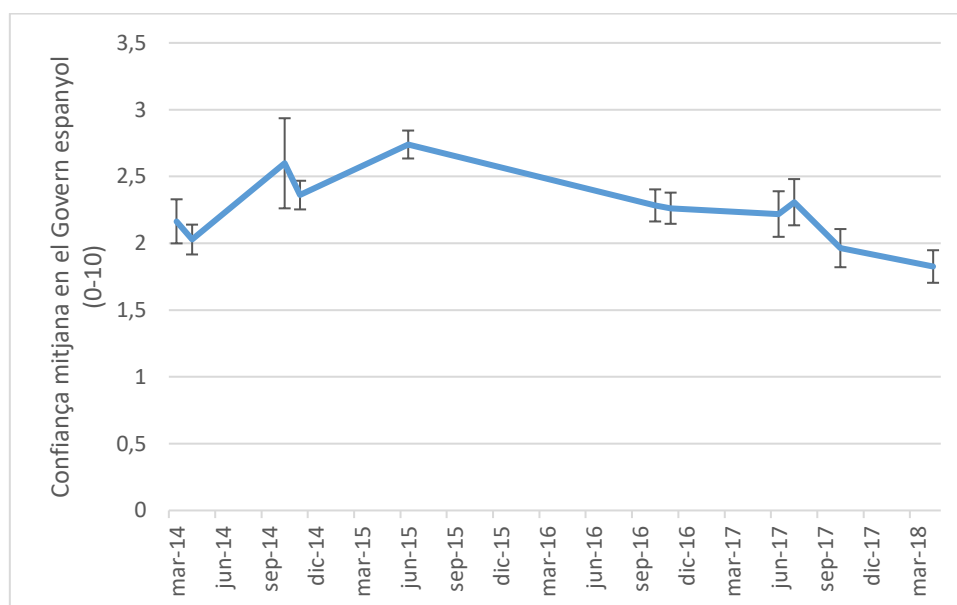
FIGURA 10. *Confiança mitjana en els polítics catalans, 2011-2018 (per llengua pròpia)*

FONT: Baròmetre d'Opinió Pública (BOP). Centre d'Estudis d'Opinió.

De fet, quan l'anàlisi se centra en qüestions polítiques, és quan aquestes diferències per raó de llengua són més evidents. Fixem-nos en els dos gràfics següents. La figura 11 mostra la confiança mitjana en el Govern espanyol entre el 2014 i el 2018 (mitjana i intervals de confiança). S'observa com la confiança mitjana comença a caure el 2016, però sobretot ho fa a partir de l'octubre del 2017, coincidint amb el referèndum de l'1 d'octubre i tots els esdeveniments relacionats.

FIGURA 11. *Confiança mitjana en el Govern espanyol (2014-2018)*

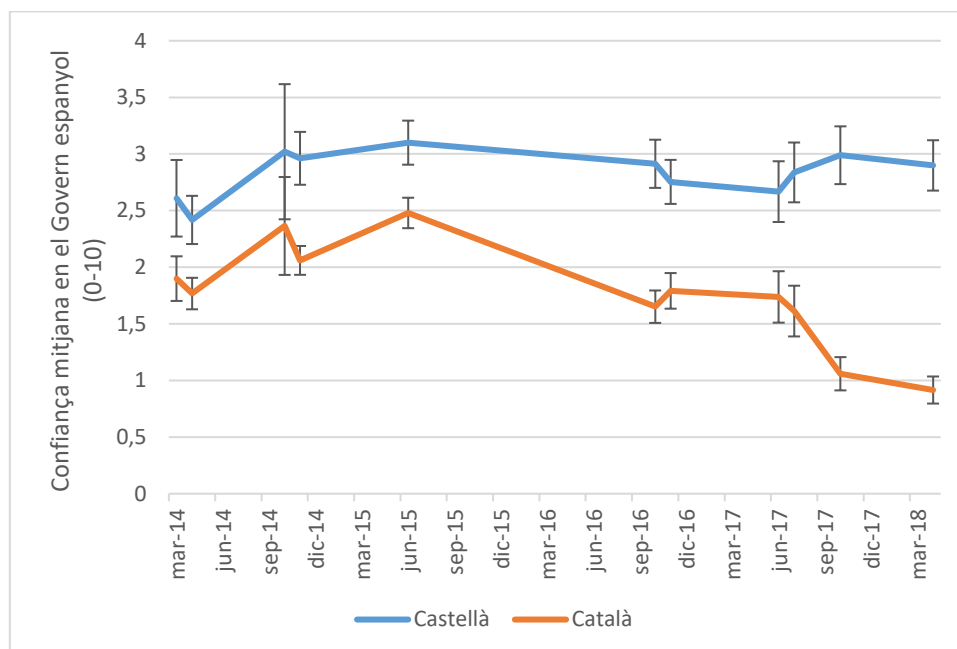

Font: Baròmetre d'Opinió Pública (BOP). Centre d'Estudis d'Opinió.

Aquesta caiguda, però, no és homogènia entre tota la ciutadania. Si la dividim per raó de llengua (figura 12), observem que la davallada en la confiança es produeix, especialment, entre els que tenen el català com a llengua habitual. De fet, entre els que habitualment parlen castellà es produeix fins i tot un lleuger augment en la confiança cap al Govern espanyol, tot i que els valors encara continuen sent baixos

—vora un 3 en una escala del 0 al 10. Les diferències en tot moment són estadísticament significatives, així com també ho és l'increment de la bretxa en l'avaluació per grups lingüístics.

FIGURA 12. *Confiança mitjana en el Govern espanyol (per llengua habitual)*

FONT: Baròmetre d'Opinió Pública (BOP). Centre d'Estudis d'Opinió.

Així, a tall de conclusió, es poden assenyalar tres elements: en primer lloc, la confiança en els altres ha incrementat en els darrers anys, sense que es vegi un canvi diferencial en funció de la llengua: qualsevol diferència que observem per raó de llengua, l'observem des de fa anys, sense que el procés sobiranista l'hagi disminuït o exacerbat. En segon lloc, la llengua habitual no determina necessàriament la (des)confiança social dels catalans i les catalanes respecte a diferents grups socials, excepte quan els grups valorats han estat en primera línia mediàtica i política. En tercer lloc, el patró anterior té una excepció: el diferencial de confiança entre els que parlen català i castellà vers el Govern espanyol o altres grups polititzats recentment va créixer, i mantenir-se, després dels fets d'octubre del 2017.

5

Xarxes relacionals a Catalunya

Fins ara hem pogut comprovar com la confiança en els altres depèn en bona part de característiques dels individus —sent especialment important l'edat—, tot i que les circumstàncies polítiques de cada moment també la poden modular. D'aquesta manera, hem pogut veure com el procés sobiranista no ha tingut cap impacte rellevant en els canvis de la confiança interpersonal a Catalunya —de fet, aquesta fins i tot ha tendit a augmentar en els darrers anys—, tot i que sí que sembla que ha tingut certa incidència en la confiança en algunes institucions polítiques que han estat especialment exposades durant els darrers anys: policia, jutges i governants.

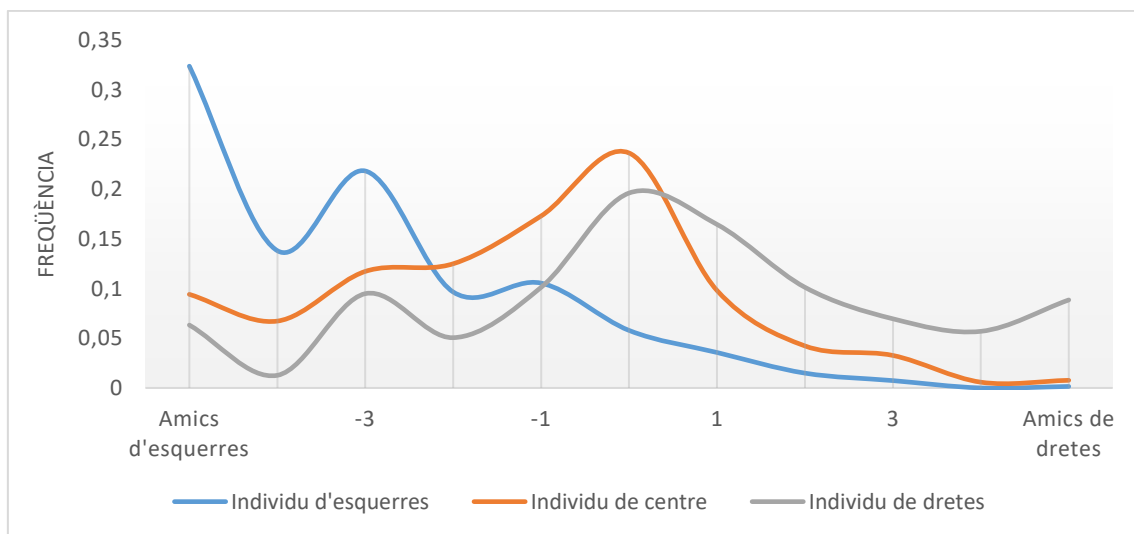
En aquest capítol volem fer un pas més endavant per a fixar-nos en les xarxes relacionals dels catalans i poder determinar fins a quin punt aquestes són homogènies des d'un punt de vista ideològic. És un fet relativament ben documentat que les persones tendim a ajuntar-nos amb aquelles persones amb qui compartim valors polítics similars als nostres (Barberá, 2015; Huber i Malhotra, 2016; McPherson, Smith-Lovin i Cook, 2001). Les explicacions a aquest fenomen són diverses i inclouen aspectes tan diversos com la socialització simultània, la selecció de les xarxes en funció de criteris ideològics, la convergència ideològica o, fins i tot, l'error de mesura en la identificació de les nostres xarxes —això és, pensar que les nostres xarxes són més similars a nosaltres del que realment són, el que en psicologia es coneix com a fals consens. Sense entrar en el motiu específic que ho explica, en aquest capítol ens proposem estudiar fins a quin punt la homogeneïtat en les xarxes relacionals es compleix actualment al nostre país i quins són els vincles d'unió més potents.

Per a respondre a aquests propòsits emprarem dades d'una enquesta duta a terme en el marc del projecte de RecerCaixa «Modes emergents de protesta: vies cap a la inclusió política» a residents de la ciutat de Barcelona l'any 2016 ($N = 1.500$). Per a identificar les xarxes relacionals dels individus en fixarem en una pregunta que demanava als enquestats que diguessin el nom de (fins a) cinc persones amb les quals tinguessin una relació habitual per, posteriorment, presentar-los algunes preguntes sobre els seus posicionaments ideològics i característiques personals. D'entre aquests aspectes ens centrarem en els dos principals eixos de competició existents a Catalunya: l'eix ideològic (esquerra-dreta) i l'eix nacional (unionisme-independentisme).

Comencem amb la ideologia: les persones de dretes es relacionen principalment amb gent de dretes i les d'esqueres ho fan principalment amb gent d'esqueres? La resposta a aquesta pregunta la trobem a la figura 13. En l'eix horitzontal, hi trobem la diferència entre el nombre d'amistats que són de dretes i el nombre de coneguts

que són d'esquerres. Per exemple, un 5 significa que tots els coneguts que l'enqu Coastat menciona són de dretes, mentre que un -5 significa que tots són d'esquerres. Un 0 significa que dins dels 5, n'hi ha tants de dretes com d'esquerres —per exemple, dos a cada banda i un de centre, o bé tots de centre. Aquesta mesura ens permet capturar la intensitat ideològica de les xarxes relacionals. La línia pels enquestats que es consideren d'esquerres —entre un 0 i un 3 en l'escala d'autoubicació ideològica que va del 0, extrema esquerra, al 10, extrema dreta— és prou eloqüent: un de cada tres enquestats només menciona coneguts que són d'esquerres, i només un 5 % d'aquests tenen més coneguts de dretes que no pas d'esquerres. Pel que fa a la gent de centre —els qui s'ubiquen entre el 4 i el 6 a l'escala ideològica—, trobem que també tendeixen a relacionar-se més amb gent del seu propi perfil: un de cada quatre té exactament el mateix nombre de coneguts a l'esquerra que a la dreta. Tanmateix, el perfil de coneguts és asimètric: la gent de centre tendeix a relacionar-se més amb gent d'esquerres que de dretes: un 58 % reconeix tenir més coneguts d'esquerres, mentre que només un 19 % en té més de dretes. Finalment, la gent de dretes —els qui s'autoubiquen entre el 7 i el 10— es relaciona majoritàriament amb gent de la seva posició (el 48 %), tot i que una part important es relaciona més amb gent d'esquerres (el 32 %), mentre que la resta (el 20 %) té igual nombre de coneguts a cada banda.

FIGURA 13. Xarxes relacionals en l'eix esquerra-dreta segons autoubicació ideològica en el mateix eix

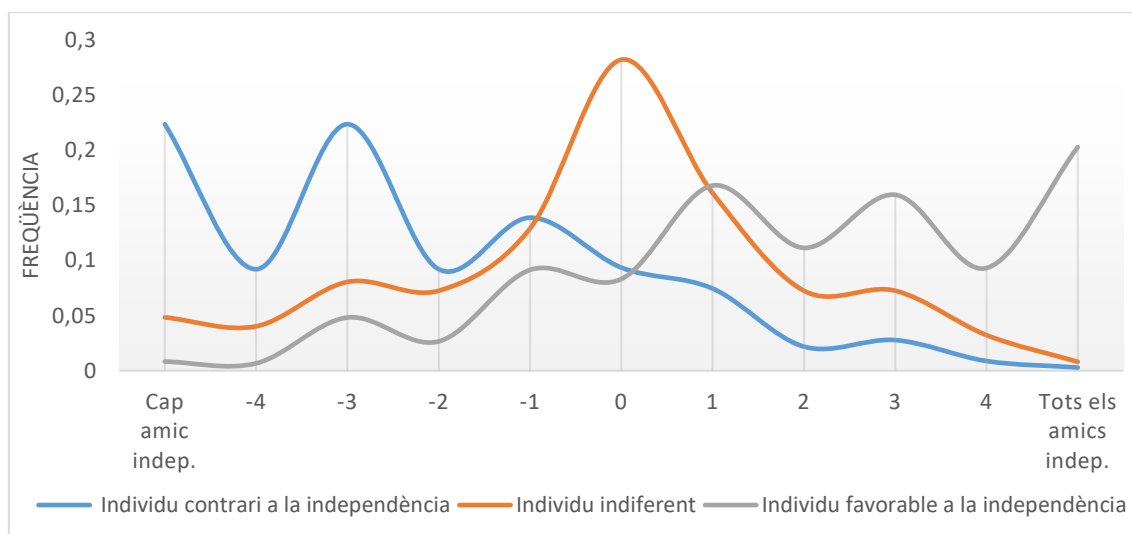

FONT: Projecte «Modes emergents de protesta: vies cap a la inclusió política», de RecerCaixa.

A partir d'aquestes dades, podem concloure que la gent de dretes és, en general, més oberta i més propensa a relacionar-se amb gent que no li és afí ideològicament? Tot i que les dades podrien portar a pensar que efectivament aquest és el cas, el fet que les persones d'esquerres representin el 50 % de l'enquesta fa molt més fàcil per a aquesta gent trobar persones d'ideologia afí. Per a les persones de centre (38 %) i, sobretot, per a les de dretes (12 %), aquesta tasca és més complicada i, per tant, no ens ha d'estranyar que el seu cercle de relacions sigui relativament més plural. Amb tot, les dades semblen confirmar que els catalans tendim a relacionar-nos amb gent propera al nostre posicionament ideològic, sigui quin sigui.

Passa el mateix quan parlem d'independència? En aquest cas estem parlant d'una preferència que té una distribució molt més simètrica. Així, ja d'entrada podem pressuposar que si la gent tria els coneguts aleatòriament pel que fa a les opcions independentistes, totes tres xarxes relacionals haurien d'assemblar-se molt i, per tant, tenir totes una forma de U inversa. La figura 14 ens treu de dubtes. La variable de mesura en aquest cas també intenta capturar intensitat (eix horitzontal): la diferència entre el nombre de coneguts que són favorables a la independència i el nombre de coneguts que són contraris a la independència. Com abans, un 5 significa que tots els coneguts que l'enqu Coastat són independentistes, un -5 que tots són unionistes, etcètera.

FIGURA 14. Xarxes relacionals en l'eix nacional segons autoubicació en el mateix eix

FONT: Projecte «Modes emergents de protesta: vies cap a la inclusió política», de RecerCaixa.

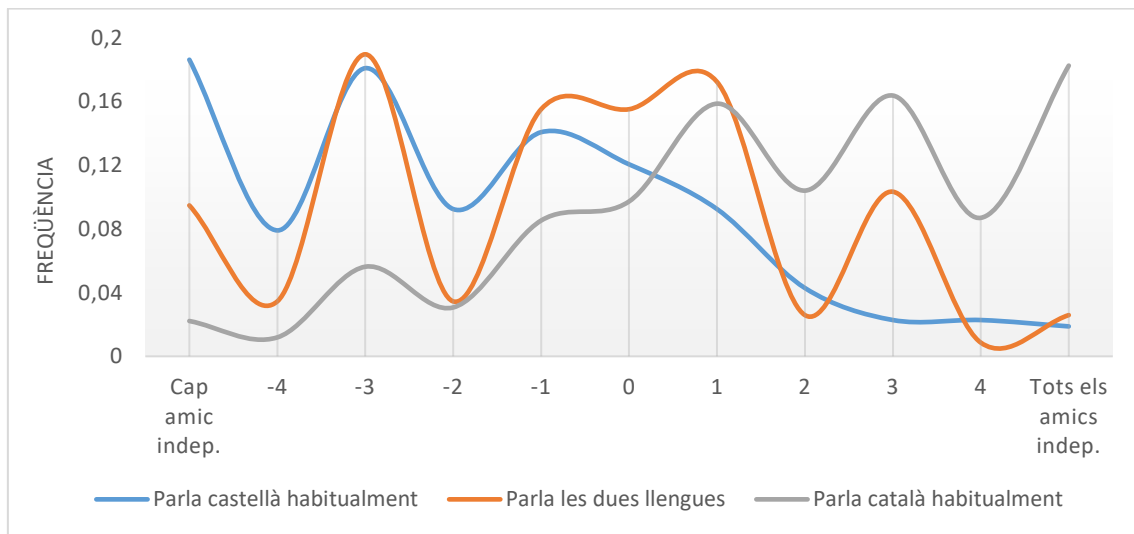
Les dades de la figura 14 demostren que les tendències són molt clares: entre els unionistes, fins a un 50 % anomenen com a molt una persona dins el cercle de cinc que creuen que és favorable a la independència, i només un de cada set menciona més independentistes que unionistes dins del cercle immediat. Les coses són molt similars a l'altra banda: fins a un 44 % dels independentistes mencionen com a molt una persona unionista, i només un de cada cinc independentistes menciona més unionistes que independentistes dins del seu cercle de relacions més immediat. Pel que fa als qui no expressen ni suport ni rebuig a la independència, la distribució és quasi simètricament perfecta: la gran majoria (un 56 %) tenen el mateix nombre de coneguts en cada banda, o com a molt un més en una banda. De manera similar al cas de la ideologia, doncs, veiem com els ciutadans tendeixen a relacionar-se amb aquells que pensen de manera similar a ells.

Podem fer un pas més i mirar si la llengua parlada habitualment i el lloc d'origen dels pares tenen efectes similars sobre el cercle d'amistats en relació amb la independència. És ben sabut que tant la llengua com el lloc de naixement propi o dels pares són factors rellevants al moment d'explicar si una persona està o no a favor de la independència. Així doncs, les persones que tenen el català com a primera llengua tenen més probabilitats d'estar a favor de la independència que els que tenen el castellà, ambdues llengües o altres llengües. El mateix passa amb les

persones nascudes a Catalunya davant d'aquelles persones nascudes fora del país. Vegem, doncs, fins a quin punt hi ha homogeneïtat de xarxes quan considerem aquests dos aspectes.

La figura 15 ens mostra la distribució de les amistats independentistes en funció de la llengua. En aquest cas, si bé de manera molt més moderada, també veiem com aquells que parlen habitualment en castellà tendeixen a mencionar gent que és contrària a la independència, mentre que aquells que empren habitualment el català es relacionen amb gent favorable a la independència.

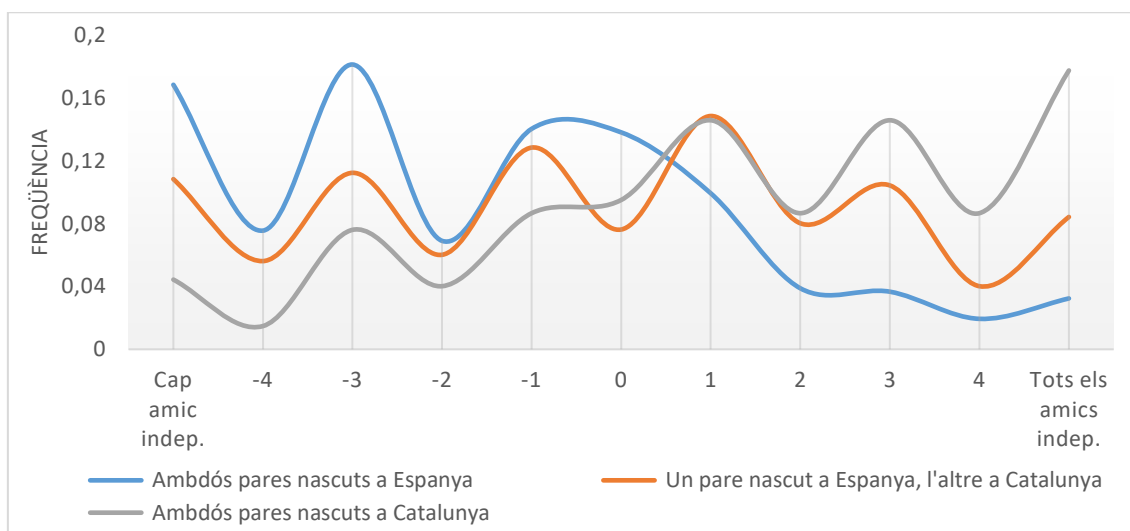
FIGURA 15. Xarxes relacionals en l'eix nacional segons llengua parlada habitualment

FONT: Projecte «Modes emergents de protesta: vies cap a la inclusió política», de RecerCaixa.

Finalment, la figura 16 ens mostra el suport a la independència de les amistats en funció de l'origen dels pares. De nou, trobem que les tendències són clares: els qui tenen ambdós pares nascuts fora de Catalunya tendeixen a relacionar-se més amb gent contrària a la independència, mentre que els qui els tenen ambdós nascuts a Catalunya tendeixen a relacionar-se amb gent favorable a la independència. Els qui són descendents d'un nascut Catalunya i d'un de fora de són els que tenen les xarxes relacionals més diverses i simètriques.

FIGURA 16. Xarxes relacionals en l'eix nacional segons origen dels pares

FONT: Projecte «Modes emergents de protesta: vies cap a la inclusió política», de RecerCaixa.

En definitiva, en aquesta secció hem comprovat com la xarxa relacional de les persones a Catalunya té sovint un perfil ideològic molt similar al propi. Així, les persones que són d'esquerreres tenen amistats que (consideren que) són també d'esquerreres, mentre que les de dretes, tot i que en menor mesura, també es relacionen principalment amb iguals. En el cas de la independència passa quelcom similar: els independentistes tenen amistats que estan majoritàriament a favor que Catalunya esdevingui un estat, mentre que entre els unionistes ocorre el contrari. Si ens fixem en la llengua o en l'origen dels pares, podem observar que la relació amb la independència es manté, per bé que d'una manera considerablement més matisada. Aquesta homogeneïtat de xarxes, tanmateix, no ens hauria de sorprendre, ni l'hauríem d'entendre com una especificitat del cas català ni, encara menys, l'hauríem d'interpretar com un senyal de baixa cohesió de la societat catalana.

6 Polarització electoral

En els sis capítols anteriors ens hem centrat a determinar què explica la confiança en els altres, les xarxes relacionals dels individus i fins a quint punt els esdeveniments polítics recents han modificat els seus nivells de confiança. No voldríem, tanmateix, acabar el present capítol sense fer una breu menció a la dimensió politicopartidista. Per això, a continuació abordarem la pregunta següent: Fins a quin punt el vot a Catalunya ve determinat per la pertinença a un grup social o a un altre i com ha evolucionat això al llarg dels anys?

Per fer-ho, ens centrarem en la principal de les variables que caracteritzen la identitat d'un individu a Catalunya: la seva llengua materna. La lògica darrere d'aquesta anàlisi és poder determinar fins a quin punt tenir el català o el castellà com a llengua materna és un factor explicatiu important de la decisió de vot i fins a quin punt aquesta variable ha resultat més o menys determinant al llarg dels anys. Per a aquest propòsit, fem el rècord de vot després de les eleccions al Parlament de Catalunya de 2006, 2010, 2012, 2015 i 2017, provinent de les enquestes del CEO posteriors a cadascun dels comicis.⁷ Així, l'exercici consisteix a identificar fins a quin punt hi ha concentració lingüística entre els votants de cada partit en l'arc parlamentari català. Per això, després d'haver identificat quin és el grup lingüístic majoritari en cada formació política, ens fixem en quin és el percentatge del total del vot al partit que prové d'aquest grup. Des de les eleccions del 2006 fins a les del 2017, el grup lingüístic majoritari per al PP, PSC i C's ha estat el castellà; per contra, el principal grup per a CiU/JxCat, ERC i la CUP ha estat el català. En el cas d'ICV/CSQP/CeC-P, el grup majoritari el 2006 va ser el català, però del 2010 ençà ho ha estat el castellà.

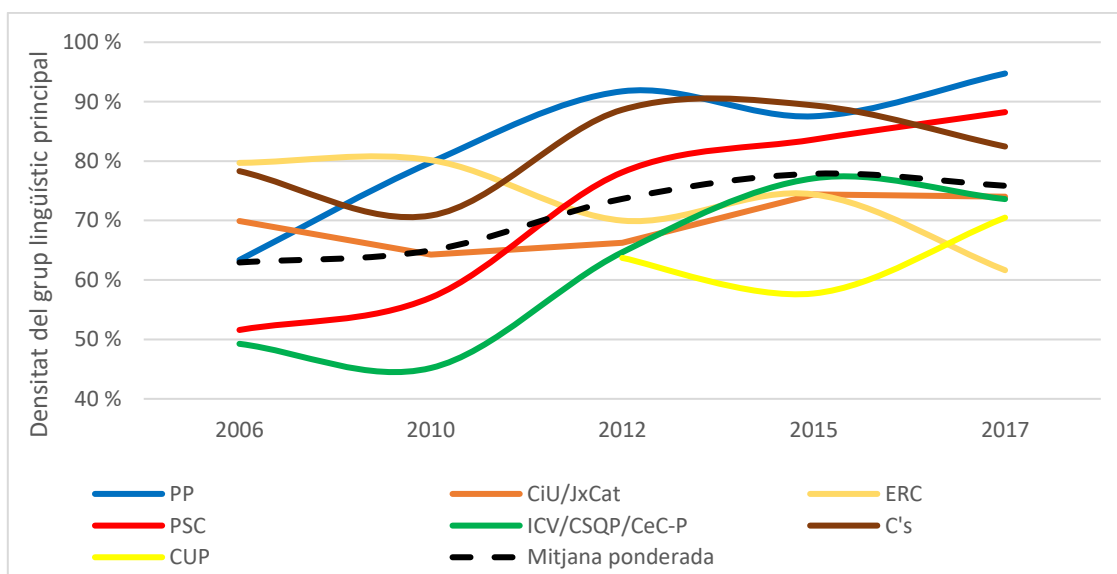
La figura 17 ens mostra, doncs, la densitat del grup lingüístic majoritari en el suport per partits. Un cop d'ull ràpid ens mostra una tendència global creixent a la concentració lingüística. De fet, tal com ens mostra la línia negra discontinua, la concentració de vot mitjana ponderada —en funció dels resultats de cada partit— ens assenyala que mentre que el 2006 la mitjana de densitat del grup lingüístic per partit era del 62 %, el 2015 va arribar al seu màxim amb un 78 %, per baixar tan sols lleugerament el 2017, fins al 76 %.

Per partits, podem veure com ERC ha passat de ser, l'any 2006, el partit amb major concentració lingüística —el 80 % dels seus votants eren catalanoparlants— a ser el

7. Baròmetre núm. 367, de novembre de 2006; núm. 631, de novembre de 2010; núm. 712, de novembre de 2012; núm. 804, de setembre de 2015 i núm. 874, de desembre de 2017.

que menys en té —el 2017 poc més del 60 % ho eren. Dins de l'espectre del sobiranisme, CiU/JxCat ha experimentat una lleugera variació a l'alça al llarg del temps, del 70 % al 75 % de votants catalanoparlants. La CUP, per la seva banda, s'ha mantingut en nivells una mica més baixos de concentració lingüística —entre el 65 % i el 70 %. Quant a ICV/CSQP/CeC-P, tot i que inicialment va començar essent un partit amb una distribució lingüística pràcticament perfecta, en els darrers anys ha anat incrementant de valor fins a situar-se per sobre del 70 %. Pel que fa als partits unionistes, tots ells han patit un increment en la densitat lingüística, tot i que en diversos graus. El canvi més fort ha estat en el PSC, que ha passat de ser un partit que el 2006 rebia aproximadament la meitat dels vots de castellanoparlants —l'altra meitat se la repartien, a parts pràcticament iguals, catalanoparlants i bilingües—, a un partit que el 2017 va rebre pràcticament nou de cada deu dels vots de castellanoparlants, cosa que representa un increment de 37 punts percentuals. Les dades pel PP són similars, passant del 63 % el 2006 al 95 % el 2017 (31 punts percentuals d'increment). Finalment, en el cas de C's el canvi ha estat molt menor. Tot i que el 2006 era, juntament amb ERC, el partit amb major densitat lingüística —amb un 80 % de castellanoparlants—, aquest valor va patir alts i baixos i el 2017 va quedar poc per sobre del 80 % de castellanoparlants, essent el tercer dels partits unionistes en concentració de vot.

FIGURA 17. Densitat del grup lingüístic majoritari en el suport per partits (2006-2017)

FONT: Baròmetre d'Opinió Pública (BOP). Centre d'Estudis d'Opinió.

Aquestes dades, doncs, ens mostren com els darrers anys hi ha hagut un increment en la concentració per grups lingüístics a Catalunya, tot i que es poden observar diferències importants entre partits. Així, la concentració més gran de vot ha ocorregut entre els partits unionistes, fet que es pot relacionar directament amb el procés sobiranista. En efecte, els esdeveniments polítics dels darrers anys han activat una part de la població de Catalunya que tradicionalment no havia votat a les eleccions del parlament català —el fenomen conegut per *abstenció diferencial* (Riba, 2000)—, i això ha afectat sobretot persones d'origen castellanoparlant. Així doncs, no és d'estranyar que s'activi el vot d'aquestes persones com a mecanisme per a prevenir la consecució de la independència i, per tant, el seu vot acabi

majoritàriament a formacions unionistes. En últim terme, aquest increment de participació entre votants unionistes fa incrementar la concentració lingüística dels partits als quals voten.

7

Conclusions

En aquest capítol hem abordat fins a quin punt la societat catalana està cohesionada socialment. Per a fer-ho, ens hem basat principalment en una mesura clàssica en ciència política com és la confiança en els altres. La confiança en els altres és un indicador crucial per a entendre el grau de participació política de diferents societats i l'acceptació del canvi, així com el progrés econòmic i social, entre d'altres. Les dades de les nostres anàlisis ens han mostrat que a Catalunya els qui creuen que en general es pot confiar en els altres tradicionalment havien representat un percentatge menor que els desconfiats, tot i que els darrers anys hi ha hagut una tendència a la convergència. Així, avui en dia aproximadament la meitat de les persones consideren que en general es pot confiar en la resta de la gent, mentre que l'altra meitat són escèptics sobre aquest tema. En temes comparats, els valors de Catalunya estan a la mitjana del conjunt de l'Estat, però a la banda baixa dels països europeus.

Pel que fa als individus, les anàlisis ens han mostrat que les persones amb més educació i interès per la política són les més confiades, així com els individus d'esquerres. Per edat es dibuixa una paràbola, amb nivells de confiança baixos entre la joventut i les darreres generacions. No sembla que la llengua expliqui diferències en la confiança. Per altra banda, si ens fixem en l'evolució temporal dels darrers anys, podem observar com la conflictivitat política arran del procés sobiranista no ha tingut incidència en la confiança en els altres.

Ara bé, tot i que la confiança en els altres no ha canviat en els darrers anys, altres indicadors sí que ho han fet. Aquest és el cas de la confiança en algunes de les institucions que han tingut un paper més destacat en el conflicte polític recent. Els resultats ens mostren que la confiança en la Policia Nacional, els jutges i els cossos militars és actualment molt més baixa entre els catalanoparlants que entre els castellanoparlants. Un fenomen similar ocorre en el cas de la confiança en els polítics catalans o en el Govern espanyol, amb la llengua erigint-se com un important predictor de la confiança relacionada amb aspectes polítics. Amb tot, darrere de la llengua com a determinant de la confiança en les institucions polítiques no hi ha res més que una preferència per un model d'estat o un altre —els catalanoparlants estan molt més a favor de la independència que els castellanoparlants.

Si ens fixem en les xarxes relacionals dels catalans, veiem que la llengua també és un factor que determina amb qui ens relacionem més. Els catalanoparlants tenen més amistats a favor de la independència que els castellanoparlants, i el mateix passa amb l'origen dels pares: aquelles persones que tenen els dos pares nascuts a Catalunya tindran també una xarxa relacional més proindependència que els que

tenen els dos pares nascuts fora. No ens hem de limitar, però, només a una qüestió lingüística: de fet, les dades ens mostren que la ideologia els individus és un dels factors més rellevants per a explicar amb qui ens relacionem —els individus que es consideren d'esquerres ho fan més amb persones d'esquerres, i els de dretes, amb gent de dretes.

Finalment, hem parat atenció a la divisió politicopartidista en funció de la llengua. Les dades ens han mostrat, en aquest cas, que el procés sobiranista ha polaritzat més la densitat lingüística, tot i que això només ha ocorregut entre els partits unionistes. Aquest fet l'hem explicat per l'activació d'una abstenció amb perfil unionista, que ha acabat votant aquestes formacions.

A manera de conclusió, per tant, podem afirmar que la societat catalana mostra nivells intermedis de confiança en els altres, sense que els esdeveniments polítics recents hagin implicat cap canvi. Quan ens fixem en la confiança en aspectes més polítics, sí que sembla que les opinions respecte del procés català poden generar percepcions diferenciades. Així mateix, les dades electorals ens mostren que la societat té tendència a polaritzar-se políticament. Amb tot, aquesta breu anàlisi ens recorda que hi ha una distinció important que sovint es confon en el debat públic. Des d'un punt de vista analític, no és el mateix la polarització política que la polarització social. Ambdós conceptes poden anar lligats i, tot sovint, efectivament es retroalimenten, però no són conceptualment el mateix. Hom, per exemple, pot concloure que la polarització política a Catalunya és elevada atès que els dos blocs en l'eix nacional —independentistes i unionistes— tenen una força electoral més o menys equiparable. En canvi, d'aquests resultats, no se'n pot concloure necessàriament que la polarització sigui també civil. De fet, com a mínim des d'un punt de vista teòric, *a priori* un dels avantatges de la democràcia és la canalització del conflicte a través de les institucions. Sigui cert o no aquest últim punt, el que sí que ens mostren les dades és, primer, que la politització de certs factors també pot estar darrere de la diferència d'opinió respecte a certes qüestions per raó de llengua, i segon, que el procés sobiranista pot haver creat diferències significatives entre diversos grups de catalans en la confiança política, però no en la confiança interpersonal.

Referències

- BARBERÁ, Pablo (2015). «Birds of the Same Feather Tweet Together: Bayesian Ideal Point Estimation Using Twitter Data». *Political analysis* [en línia] [Cambridge University Press], núm 23 <<https://doi.org/10.1093/pan/mpu011>>, p. 76-91.
- CARTWRIGHT, D. (1968). «The nature of group cohesiveness». Cartwright, D. i Zander, A. (ed.). *Group Dynamics: Research and Theory*. Londres: Tavistock, p. 91-109.
- DALTON, Russell J. (2004). *Democratic challenges, democratic choices*. Nova York: Oxford University Press.
- DURKHEIM, Émile (1897). *Le suicide: étude de sociologie*. París: Alcan.
- EASTERLY, William; RITZEN, Jozef; WOOLCOCK, Michael (2006). «Social cohesion, institutions, and growth». *Economics and politics* [en línia] [Wiley Online Library], vol. 18, núm. 2. <<https://doi.org/10.1111/j.1468-0343.2006.00165.x>>, p. 103-120.
- GALAIS, Carolina; FRAILE, Marta (dir.) (2008). *¿Socialización o contexto?: La implicación política subjetiva de los españoles (1985-2006)* [en línia] [Universitat Pompeu Fabra]. <https://www.fbofill.cat/sites/default/files/E266_0.pdf>.
- HUBER, Gregory A.; MALHOTRA, Neil (2016). «Political Homophily in Social Relationships: Evidence from Online Dating Behavior». *The Journal of Politics* [en línia]. <<https://doi.org/10.1086/687533>>.
- KAWACHI, Ichiro; BERKMAN, Lisa (2000). «Social cohesion, social capital and health». A: BERKMAN, Lisa; KAWACHI, Ichiro (ed.). *Social epidemiology*. Nova York: Oxford University Press, p. 174-190.
- MCPHERSON, Miller; SMITH-LOVIN, Lynn; COOK, James M. (2001). «Birds of a Feather: Homophily in Social Networks». *Annual Review of Sociology* [en línia], núm. 27. <<https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.415>>, p. 415-444.
- MEER, Tom. W. G. van der (2018). «Economic Performance and Political Trust». A: *The Oxford handbook of social and political trust* [en línia]. Oxford: Oxford University Press. <<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190274801.013.16>>, p. 1-21.
- MONTERO, José Ramon; GUNTHER, Richard; TORCAL, Mariano (1997). «Democracy in Spain: legitimacy, discontent, and disaffection» [en línia]. *Studies in Comparative International Development*, núm. 32. <<https://doi.org/10.1007/BF02687334>>, p. 124-160.
- NORRIS, Pippa. (2011). *Democratic deficit: Critical citizens revisited*. Cambridge: Cambridge University Press.
- OCDE (2012). *Perspectives on global development 2012. Social cohesion in a shifting world* [en línia]. París: OECD iLibrary. <https://doi.org/10.1787/persp_glob_dev-2012-en>.
- RIBA, Clara (2000). «Voto dual y abstención diferencial. Un estudio sobre el comportamiento electoral en Cataluña». *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, núm. 91, p. 59-88.
- ROSOW, Irving (1978). «What is a cohort and why?» [en línia]. *Human Development*, núm. 21. <<https://doi.org/10.1159/000271575>>, p. 65-75.
- ZMERLI, Sonja; VAN DER MEER, Tom W. G. (2017). *Handbook on political trust*. Cheltenham, Regne Unit; Northampton, EUA: Edward Elgar.